

ЛЕКЦІЯ 6. СТРАХУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ РИЗИКІВ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ

План

1. Глобальні загрози міжнародного бізнесу
2. Міжнародні стандарти ризик-менеджменту
3. Страхування ризиків на міжнародному ринку
4. Самострахування як метод управління ризиками на міжнародному ринку

1. Глобальні загрози міжнародного бізнесу

World Economic Forum у співпраці з Citigroup, Marsh&McLennan Companies (MMC), Swiss Re та Wharton School Risk Center досліджують глобальні ризики. Згадані організації публікують результати своїх досліджень у звітах про глобальні ризики – Global Risks, де виділяють 23 найважливіших ризики для світової економіки (рис. 1).

Рис. 1 – Класифікація глобальних ризиків.

Глобальні ризики можуть бути виявлені та виміряні через певні показники глобальної кон'юнктури, її динаміку в просторі й часі. Слід зазначити, що проблеми щодо зниження рівня глобальних ризиків почали розв'язувати через співпрацю країн у протистоянні міжнародному тероризму, ідентифікації та виробництві ліків проти нових і старих захворювань, забезпеченні доступу країн, що розвиваються, до новітніх методів убезпечення від “передачі ризиків” зі світового на національні ринки. Все це допомагає адекватно оцінювати глобальні ризики та підсилювати потенціал розвитку світової економіки. Експерти вважають, що своєрідні (idiosyncratic з англ. своєрідні) глобальні ризики однієї групи породжують середовище для виникнення інших. Повна класифікація глобальних ризиків можлива на основі виявлення їх реляційної природи, коли з взаємовпливу і порядку виникнення формується певна цілісна підсистема.

На рисунку 2 наведено оцінку глобальних ризиків для світового розвитку та міжнародного бізнесу, де на осі ОХ відкладено настання, а на ОУ – масштаби економічних втрат.

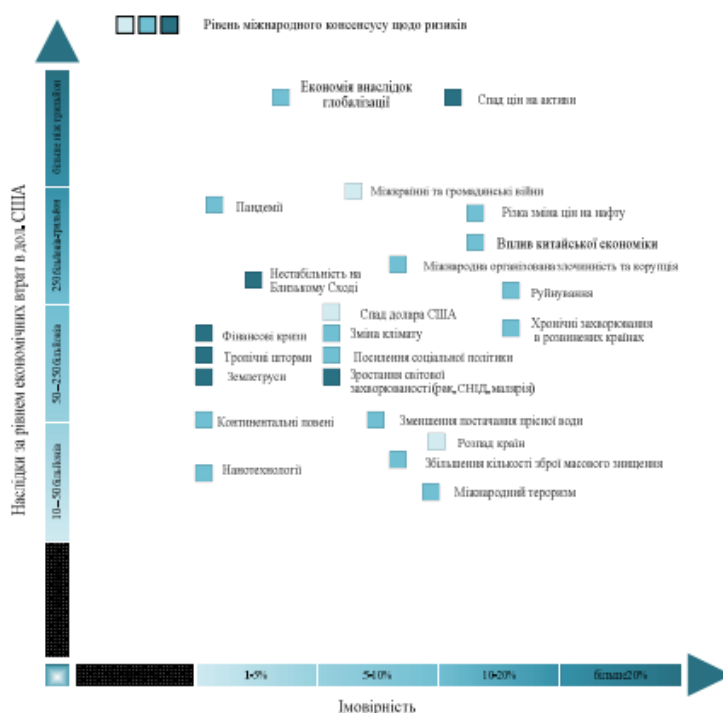

Рис. 2. Оцінка глобальних ризиків на основі ймовірності настання і наслідків за рівнем економічних втрат

Особливу увагу при вивченні та оцінці глобальних ризиків варто приділити актуальному напрямкові досліджень – формуванню нового виду ризиків, що є взаємозалежними і взаємообумовленими. Цей вид глобальних ризиків характерний ланцюговою залежністю одного ризику від інших, і вони формують ієрархічну структуру, кожна ланка якої містить певну сукупність глобальних ризиків нижчого рівня, з певним рівнем зв'язку між ними. Новітні наукові пошуки виділяють чотири рівні сили зв'язку між виявленими 23 глобальними ризиками (рис. 3)

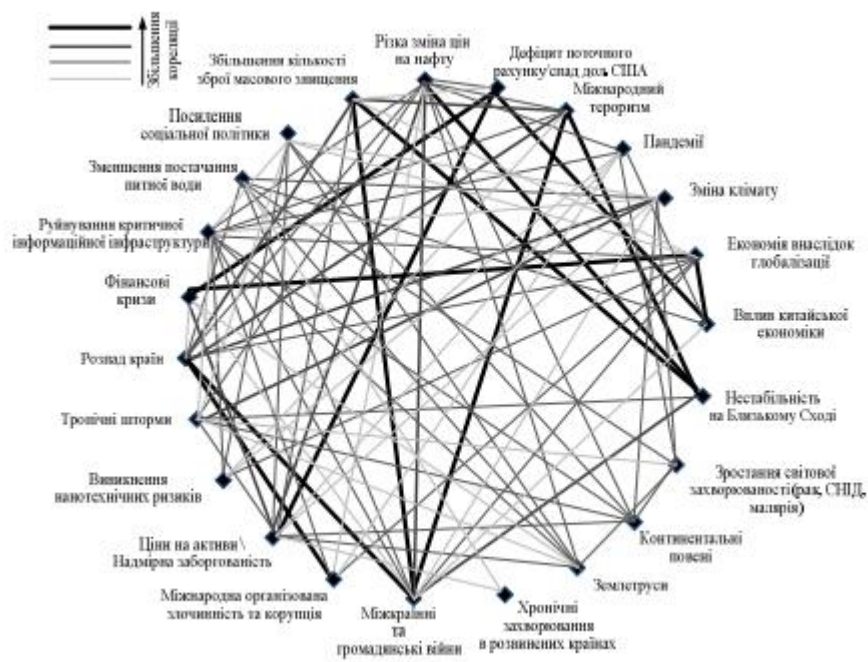

Рис. 3. Схематичне зображення зв'язків основних глобальних ризиків

На рисунку 3 товщина лінії відображає силу ланцюгової реакції в межах світового господарства і можливу послідовність настання ризикових ситуацій. Підсумовуючи, зазначимо, що глобальний ризик проявляється на всіх рівнях світогосподарської системи – від мікро- до глобального, значно впливає на економічну, соціальну чи політичну ситуацію в тій або іншій країні. Сила впливу глобальних ризиків на певні національні економічні системи залежить від ступеня відкритості економіки країни до глобальної економіки, тобто від ступеня її введення в останню.

Цікавим є підсумок співпраці компаній Ernst&Young та Oxford Analytica, зокрема результати ідентифікації, ранжування та побудови своєрідного радару 10 стратегічних ризиків для міжнародного бізнесу (рис. 4).

Рис. 4. Стратегічні ризики міжнародного бізнесу

Також важливе дослідження консалтингової компанії Deloitte, в якому визначено 10 потенційно небезпечних факторів для розвитку міжнародних корпорацій (рис. 5).

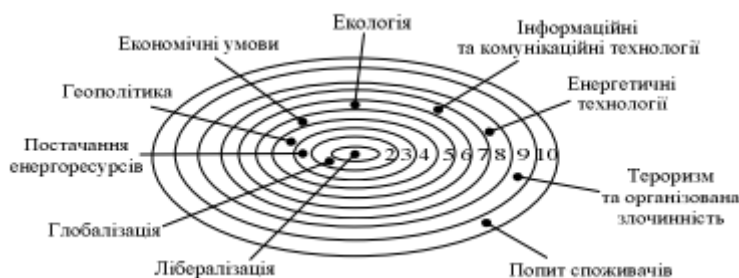

Рис. 5. Основні потенційно небезпечні фактори для розвитку корпорацій

Із рисунків 4 та 5 видно, що більшість глобальних ризиків, котрі виявили як науковці, так і практики, мають комплексну природу й специфічний апарат оцінки.

2. Міжнародні стандарти ризик-менеджменту

Міжнародні стандарти управління ризиками були впроваджені у першій половині 1980-х—на початку 1990-х років, коли виникла гостра необхідність у систематизації знань про вибір в умовах ризику й у розробленні заходів

управління ризиком на світовому ринку. Результатом цього стало розроблення національних стандартів Австралії та Нової Зеландії (AS/NZS 4360:1995, 1999, 2004, 2006), Канади (CAN/CSA-Q850-97), Управління ризиком у галузі захисту здоров'я і навколишнього середовища Агенції охорони навколишнього середовища США (EPA 40CFR68), Південної Африки King I REPORT-1994, King II REPORT-2002.

Пошук через американський національний ресурс світових стандартів дав змогу отримати перелік стандартів управління ризиками, що їх застосовують у практично всіх сферах життя людини. Слід відзначити, що всі ці стандарти не є імперативними й, відповідно, нема механізмів державного чи іншого впливу на підприємства для забезпечення впровадження згаданих стандартів. В окремих країнах уряди спробували примусово впроваджувати інтегровану систему управління ризиками, що здебільшого викликало супротив керівників корпорацій.

Нині розробленням стандартів, зокрема стандартів управління ризиками, займаються Міжнародна організація зі стандартизації (ISO), організації стандартизації певних об'єднань країн, насамперед Європейський комітет стандартизації (CEN), національні організації стандартизації, громадські організації, корпорації тощо.

Своєю чергою, Держспоживстандарт України дає посилання на наступні організації, які розробляють стандарти: ISO, міжнародну електротехнічну організацію (IEC), CEN, Євро-Азійську кооперацію національних метрологічних організацій (CENELEC), Міжнародну організацію законодавчої метрології (OIML), Міждержавну раду зі стандартизації, метрології і сертифікації Співтовариства незалежних держав (МГС), Світову організацію торгівлі (COT), Німецький інститут стандартів (DIN), Британську організацію стандартизації (BIS), групу AFNOR, Американську організацію національних стандартів (ANSI). Першим та основним міжнародним стандартом управління ризиками в організаціях є саме австралійський стандарт.

Він став основою серії інструкцій із управління ризиками в організаціях, зокрема стандарту ризик-менеджменту (Великобританія) Risk Management Standard (UK), об'єднаного збірника корпоративного управління (звіт Тернбула) (Великобританія) The Combined Code on Corporate Governance (Turnbull Report) (UK), Базеля (Міжнародний) Basel (International), ISO 17799 (Міжнародний) ISO 17799 (International) та ін. Перша версія австралійського стандарту (1995) стала популярною у Великобританії, позаяк він тоді відповідав тенденціям формування корпоративного управління та “розпізнав” потреби у підтримці процесу управління ризиками в корпораціях.

Його також впровадили у канадській провінції British Columbia в усіх державних управліннях. Окрім того, Національна організація здоров'я (National Health Service) Великобританії вирішила впровадити стандарт у процес корпоративного та клінічного управління. У середині 1990-х років Британський інститут стандартів (BSI) із участю комерційних організацій Shell, National Westminster Bank, Midland Bank, Unilever, British Telecommunications, Mark&Spencer та ін. розпочав роботу над стандартом управління інформаційною безпекою.

У 1995 р. прийнято національний британський стандарт BS 7799 щодо управління інформаційною безпекою організації незалежно від сфери її діяльності. Проаналізувавши різні інструкції з управління ризиками, економісти відзначили їх схожість за як структурою документації, так і спільним баченням заходів із управління ризиками.

Однак порівняльного аналізу згаданих стандартів не було зроблено. Це пов'язано переважно з наступними причинами:

- при розробленні стандартів (інструкцій) автори відштовхувалися від близьких їм визначень основних понять;
- для характеристики схожих за змістом етапів процесу використовували відповідну кожному з них технологію.

Для ефективного впровадження того чи іншого стандарту необхідно мати відповідні професійні навички і вміння. Специфіка кожного стандарту

викликає несприйняття персоналом певної системи ризик-менеджменту, через неоднозначність визначень і трактувань одних і тих самих явищ, процесів, та різні підходи до прийняття одних і тих самих рішень. Таким чином, примусове впровадження більшості стандартів викликало супротив персоналу.

Прийняття стандартів є необхідним для узгодження в:

- термінології;
- процесі практичного застосування менеджменту;
- організаційній структурі ризик-менеджменту;
- формуванні цілей ризик-менеджменту. Підсумовуючи викладене,

можна зробити наступні висновки.

Труднощі з упровадженням у корпораціях даних стандартів пов'язані з різними тлумаченнями базової термінології, а також різним ступенем деталізації ризиків та джерел їх походження. У стандартах використовують, як правило, одні й ті самі терміни, але вкладають у них різний зміст.

Наприклад, поняття «ризикменеджмент» у різних стандартах може бути синонімом аналізу ризику або оцінка ризику + контроль, або складовим елементом процесу аналізу ризику. Аналіз ризику, своєю чергою, може бути синонімом оцінки ризику, управління ризиком або складовим елементом управління ризиком.

3. Страхування ризиків на міжнародному ринку

Серед методів управління ризиками у ЗЕД значну увагу приділяють страхуванню. Страхування зовнішньоекономічної діяльності підприємств – це міжнародні економічні відносини із захисту майнових інтересів суб'єктів господарювання протягом періоду, в якому відбуваються певні події (страхові випадки), за рахунок майнових коштів, що формуються зі сплачених ними внесків (страхових премій). У процесі страхування зовнішньоекономічних відносин беруть участь два суб'єкти: страхувальник і страховик.

Об'єктом страхування відповідальності є відповідальність перед третіми особами (фізичними або юридичними) внаслідок будь-якої діяльності або бездіяльності страхувальника. Така відповідальність може виникати (і досить часто) у силу дії законів щодо відшкодування збитку винуватцем, яким може виявитися (у т. ч. випадково) підприємство – учасник ЗЕД.

До цієї галузі в зовнішньоекономічній діяльності відносять: – міжнародний поліс страхування цивільної відповідальності власників автотранспорту;

– страхування цивільної відповідальності власників повітряних суден, що є обов'язковим при польотах за кордон;

– страхування цивільної відповідальності перевізників; – страхування відповідальності виробників товарів;

– страхування професійної відповідальності, зокрема митних брокерів, юридичних консультантів і юридичних фірм, приватних нотаріусів, аудиторів та інших видів підприємницької діяльності;

– інші види страхування відповідальності.

Об'єктом особистого страхування є життя і здоров'я громадян. У зовнішньоекономічній сфері до такого виду відносять страхування життя туристів, медичне страхування, страхування пасажирів і працівників транспорту при міжнародних перевезеннях тощо.

Комплексні види страхування, що передбачають поєднання в одному полісі кількох видів страхування, також застосовують у зовнішньоекономічній сфері. Це, наприклад, популярні в усьому світі поліси страхування будівельного підприємця від усіх ризиків і страхування всіх монтажних ризиків.

Такі поліси покривають ризики ушкодження та знищення майна в процесі будівництва об'єктів і монтажу різного устаткування, а також відповідальність перед третіми особами при здійснюваних роботах і післяпускові гарантійні зобов'язання підрядника. Страхове покриття

забезпечують від усіх ризиків будівництва і монтажу на повну вартість контрактів, що їх виконують. Використання посередників дає змогу розширити пропозицію страхових послуг, узяти на відповідальність виробничі та комерційні ризики, котрі не може вирішити страхова компанія. У зв'язку з цим доцільно застосувати перестраховування.

Перестраховування – це система економічних відносин між страховиками, що дає змогу страховій компанії, яка уклала договір страхування, передати отримані ризики іншим страховим компаніям (перестраховикам). Зміст стосунків між страховиком та перестраховиком полягає в зобов'язанні перестраховика покрити частину страхових виплат страхової компанії за страховими випадками, які настали в її клієнтів, сподіваючись на частину страхової премії, отриманої від клієнтів. Отже, економічна сутність перестраховування – це перерозподіл між страховими організаціями первинного страхового фонду. Прийняті в перестраховуванні ризики можуть передаватися повторно, продовжуючи ланцюг перестраховування. Таким чином, у перестраховуванні відбувається постійний обмін ризиками і преміями, головною метою якого є прагнення створити збалансований, стійкий власний страховий портфель.

4. Самострахування як метод управління ризиками на міжнародному ринку

Самострахування – метод управління ризиком, що передбачає створення на підприємстві власних резервів для компенсації збитків за неочікуваних ситуацій. Самострахування стає необхідним у наступних випадках:

- очевидна економічна вигода від його використання порівняно з іншими методами управління ризиком;
- неможливо забезпечити необхідне зниження або покриття ризиків підприємства в межах інших методів управління ризиком.

Першу умову можна реалізувати тоді, коли в результаті аналізу страхового ринку з'ясовують, що розмір премії, яку необхідно сплатити за страхування ризиків, надмірно великий. Здійснення ж попереджувальних заходів дає малий ефект за великих витрат. Друга умова може виникнути, якщо ризики підприємства є дуже значними і покрити їх повністю в межах окремої страхової компанії або навіть пулу компаній неможливо.

Більшість страхових покриттів є неповними, і фінансова компенсація рідко відповідає всім збиткам, що відбулися. Організація може сформувати внутрішній або зовнішній власний фонд ризику. Створення внутрішнього фонду ризику може відбуватися на короткотерміновій основі або як засіб розподілити збитки на триваліший період. У першому випадку тимчасовим періодом звичайно є фінансовий рік, і фонд формується зі засобів, передбачених у бюджеті підприємства на експлуатаційні витрати. Такий спосіб підходить для невеликих і порівняно частих збитків.

У другому випадку фонд формують як особливу розхідну статтю в річному бюджеті організації і нагромаджується протягом декількох років. Зовнішній фонд ризику – це механізм обминання податкових проблем, характерних для внутрішнього фонду. Фонд ризику формують як особливий рахунок, що ведуть у певній страховій компанії, яка накопичує грошові кошти так само, як і у внутрішньому фонді.

Внески в нього роблять періодично у вигляді страхових премій. Розміщення внесків у страхових компаніях зручне тим, що вони працюють в умовах пільгового податкового режиму, і фонди накопичують швидше. Організації також мають деякі пільги при оподаткуванні страхових внесків, що в майбутньому, можливо, будуть розширені.

Відмінність такого способу формування фонду від звичайного страхування полягає в тому, що страхувальник оплачуватиме збитки організації на її вимогу і лише в обсязі накопичених у страховій компанії засобів. Найважливішою умовою для ефективного використання самострахування як методу захисту від ризиків є адекватне визначення

розміру фонду ризику – він має відповідати можливостям підприємства та його потребам.

Малий розмір фонду ризику призведе до того, що його буде недостатньо для компенсації збитків. Але якщо засоби, що є у фонді ризику, зовсім не використовувати у виробничій діяльності підприємства, то це спричинить зменшення прибутку.

До недоліків самострахування слід віднести додаткові організаційні витрати, недооцінку рівня можливого ризику, дію інфляції на фонд ризику. При збереженні ризику і самострахуванні організація має бути готова нести витрати на створення додаткових внутрішніх служб ведення реєстраційних записів, справ стосовно позовів, збору й аналізу даних щодо минулих збитків. Ці роботи можуть бути організовані не тільки всередині підприємства у межах відділу з управління ризиком, а й доручені незалежним виконавцям. У будь-якому випадку економія на страхових преміях має бути зіставна з такими витратами. При плануванні фонду самострахування завжди є загроза, що його буде недостатньо для компенсації збитків. Це може відбутись або внаслідок недооцінки рівня ризику, або через поступовість його накопичення.

Максимальні збитки можуть настати на підприємстві раніше, ніж фонд досягне запланованих розмірів. Дія інфляції призводить до того, що ефективний розмір фонду ризику зменшується.